

Anna Balazy
Kurator wojewódzki rodzinny
Okręg wałbrzyski

Ocena funkcjonowania kurateli rodzinnej i zespołów kuratorskich w okręgu wałbrzyskim

Województwo wałbrzyskie położone w południowo-zachodniej Polsce liczy około 750 tys. mieszkańców. Jest to region silnie zurbanizowany, ludność miejska stanowi 74% ogółu mieszkańców. Ukształtowanie terenu w około 50% górzyste. Z uwagi na upadek przemysłu węglowego bezrobocie wynosi około 23%. Sądowi Wojewódzkiemu w Świdnicy podlega pięć sądów rejonowych – w Dzierżoniowie, Kłodzku, Świdnicy, Wałbrzychu i Ząbkowicach Śląskich.

W 1994 r. nasz okręg przystąpił do proponowanej przez Ministerstwo Sprawiedliwości reformy kurateli polegającej na zmianie modelu kurateli społeczno-zawodowej na model kurateli zawodowo-społecznej. W tym celu w pierwszym etapie zwiększono kadrę zawodową z 26 do 60 osób, równocześnie zmniejszając kadrę społeczną z 285 do 140. Mimo, iż liczba kuratorów społecznych nadal jest większa od liczby kuratorów zawodowych, to nastąpiła wyraźna zmiana w proporcjach nadzorów wykonywanych przez obie te grupy:

– przed przystąpieniem do reformy nadzory pełnione osobiście przez kuratorów zawodowych stanowiły 13%, wobec 87% nadzorów wykonywanych przez kuratorów społecznych;

– w drugim roku reformy nadzory własne kuratorów zawodowych stanowiły już 62%, wobec 38% nadzorów wykonywanych przez kuratorów społecznych.

Struktura kadry zawodowej w chwili obecnej kształtuje się następująco: 6 specjalistów, 17 starszych kuratorów (3 z wykształceniem wyższym), 28 kuratorów, 8 stażystów.

Z analizy przeprowadzonej przez koordynatorów zespołów kuratorskich wynika, że przed wprowadzeniem reformy średnie obciążenie nadzorami kuratora zawodowego w rejonie jego działania (tj. nadzory osobiste i pełnione przez kuratorów społecznych) wahało się w granicach 80-120, przy ogólnej liczbie spraw w rejonie 200. Obecne obciążenie nadzorami średnio w okręgu wynosi 40 nadzorów, w tym własnych 25 przy obciążeniu ogółem 93 sprawy. Zmniejszenie obciążenia ogólnego dało kuratorom szansę na lepszą pracę środowiskową i efektywniejszą współpracę z kuratorami społecznymi. Po dwóch latach pracy w warunkach reformy można stwierdzić, iż szansa ta została wykorzystana właściwie. Powoli dokonuje się zmiana w metodyce pracy kuratorów społecznych, którzy nie tylko są poddani kontroli kuratora zawodowego, ale mają też możliwość znacznie częściej korzystać z jego fachowej wiedzy i instruktażu odnośnie poszczególnych przypadków.

Z drugiej zaś strony – objęcie profesjonalną opieką większej liczby podopiecznych sądowych w ramach osobistych nadzorów kuratorów zawodowych przyczynia się do skuteczniejszego realizowania procesów wychowawczo-resocjalizacyjnych w stosunku do podopiecznych z wykorzystaniem współczesnych metod pracy. Szczególnie zauważalny jest wzrost i skuteczność działań w tzw. opiece aktywizującej.

W realizowaniu szeroko rozumianego procesu wychowawczego służą pomocą powołane 1 lipca 1995 r. Zespoły Kuratorów Zawodowych Rodziny, na czele których stoją kuratorzy koordynatorzy.

W okręgu funkcjonuje 5 zespołów (po jednym w każdym sądzie rejonowym), liczących od 8 do 16 kuratorów.

Utworzenie zespołów wyzwoliło w kuratorach większą aktywność, spowodowało konsolidację środowiska. Zespoły dają możliwość prowadzenia konsultacji, stanowią forum wymiany poglądów, służą radą i pomocą w rozwiązywaniu trudnych problemów zawodowych. Kuratorzy pracujący w terenie „sam na sam” z podopiecznym, w bardzo trudnym środowisku, doświadczają często poczucia osamotnienia i wsparcie zespołu ma dla nich ogromne znaczenie. Obecnie zespoły koncentrują się na wypracowywaniu metod działania, usprawnianiu organizacji pracy, tworzeniu sekcji zadaniowych. Po roku działania zespołów można z całą pewnością powiedzieć, że ich powołanie było decyzją niezwykle trafną.

Jeżeli jednak reforma kurateli ma spowodować istotną zmianę modelu, nie w sensie statystycznym, a w znaczeniu jakościowym, tj. jeżeli chcemy naprawdę zmienić model kurateli kontrolno-restrykcyjnej na model kurateli wychowującej, to proces ten nie może zatrzymać się na obecnym etapie.

Za jedno z podstawowych zagadnień wymagających natychmiastowych rozwiązań uważamy tu kwestię obciążenia kuratora zawodowego i dokładnego sprecyzowania jego zadań. Obiecywany przez resort bilans czasu pracy kuratora nie został do dziś opracowany i wszelkie wskaźniki ustalane są nie wiadomo na jakich podstawach, a w kolejnych pismach, które otrzymujemy, padają mniej lub bardziej irracjonalne liczby (35,50 do 35 itp.). Przygotowaliśmy więc orientacyjne rozliczenie czasu pracy kuratora rodzinnego w skali miesiąca:

22 dni robocze, w tym 8 dni dyżuru w sądzie,

14 dni praca w terenie = 112 godzin

Czynności w sądzie:

analiza akt do wywiadów jednorazowych,

przyjmowanie stron,

instruktaż indywidualny kuratorów społecznych,

analiza sprawozdań kuratorów społecznych,

konsultacje z sędziami,

udział w słuchaniu nieletnich,

pisma do instytucji pozasądowych,

przygotowanie i udział w sesjach wykonawczych,

sprawozdania z wywiadów jednorazowych, kontrolnych i nadzorów włas-

nych.

Wszyscy kuratorzy stanowczo stwierdzają, iż czynności te pochłaniają znacznie więcej czasu i poza dyżurami spędzają w sądzie dodatkowo około 30 godzin miesięcznie.

Tak więc na pracę w terenie pozostaje 82 godzin przy następujących zadaniach:

średnio 10 wywiadów jednorazowych 30 godzin

wywiady kontrolne 5 godzin

kontakty ze szkołami 2 godziny

– inne instytucje (MOPS, policja, poradnia odwykowa,

poradnia psychologiczno-pedagogiczna, RODK,
placówki opiekuńczo-wychowawcze)

6 godzin

łącznie

43 godziny

Na bezpośrednią pracę z podopiecznymi w osobistych nadzorach pozostaje 39 godzin, co przy obciążeniu 25 nadzorami własnymi daje 1,5 godziny miesięcznie (łącznie z dojazdem), co przy nadzorze trudnym – z góry skazuje kuratora na niepowodzenie.

Jeżeli więc mamy poważnie mówić o zmianie modelu kurateli w sensie merytorycznym, to przy obecnym obciążeniu jest ona nierealna i coraz bardziej zakrawa na fikcję.

Aby więc osiągnąć wyższą skuteczność w bezpośredniej pracy z podopiecznym liczba nadzorów kuratora rodzinnego nie powinna przekraczać 20, z tendencją do obniżania tej liczby.

W trakcie pracy nad dalszym kształtem reformy powinien też zostać szczegółowo opracowany zakres obowiązków zawodowych kuratora. Mamy tu na myśli dokładne sprecyzowanie w zakres czyich obowiązków mają wchodzić działania związane z profilaktyką zagrożeń i niedostosowania społecznego, tj. kto ma tworzyć i realizować kierunkowe programy profilaktyczne dla dzieci i młodzieży, programy edukacyjne dla dorosłych, kto ma organizować i prowadzić grupy samopomocowe dla rodziców, nieletnich i małoletnich a także grupy socjoterapeutyczne.

Część tych działań jest realizowana przez kuratorów zawodowych, jednak skutkuje to dalszym zmniejszaniem czasu przeznaczanego na bezpośrednią pracę z podopiecznym. Natomiast doświadczenia uzyskane przez kuratorów w działalności profilaktycznej ukazują jak wielkie jest na nią zapotrzebowanie. Uważamy, że rozszerzenie tych działań pozwoli na wczesne zapobieganie różnego rodzaju problemom społecznym. Mamy jednak wątpliwości, czy w obecnym modelu kurateli sądowej wystarczy kuratorom czasu i czy posiadane przez nich umiejętności są wystarczające do prawidłowego realizowania szeroko rozumianej profilaktyki.

Równocześnie permanentny brak pieniędzy na szkolenia mocno ogranicza możliwości kuratorów w podnoszeniu umiejętności i korzystaniu z najnowszych osiągnięć nauki.

Rozumiejąc znaczenie reformy i mając świadomość bezwzględnej konieczności jej realizowania, a także kierując się szczególną troską o jej efekty, kuratorzy zawodowi rodzinni wskazują na następujące problemy wymagające pilnego rozwiązania:

1. Podjęcie przez resort poważnej debaty nad ostatecznym kształtem i statusem prawnym oraz instytucjonalnym kurateli w Polsce, a w szczególności nad określeniem jej miejsca w systemie wymiaru sprawiedliwości.

2. Pilne przystąpienie do prac nad ustawą o kurateli oraz samorządzie zawodowym kuratorów, bowiem obowiązujące rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 1986 r. nie rozstrzyga podstawowych kwestii dotyczących kurateli, nie przystaje do potrzeb nowoczesnej probacji, a nadto utrudnia, a czasem wręcz uniemożliwia wykonywanie zadań sformułowanych w założeniach reformy kurateli.

3. Stworzenie na czas przejściowy, do czasu zakończenia prac nad ustawą o kurateli – podstaw prawnych do działania funkcjonujących już zespołów kuratorskich.

4. Zwiększenie liczby kuratorów zawodowych poprzez sukcesywne przekazywanie dodatkowych etatów; wstrzymanie w roku 1996 wzrostu liczby etatów kuratorskich postawiło w krytycznej sytuacji okręgi, które rozpoczęły reformę licząc na stałe wsparcie resortu.

5. Wyodrębnienie środków na szkolenia specjalistyczne kuratorów w ramach doskonalenia zawodowego, bądź utworzenie – proponowanego przez Zespół do Spraw Reformy Kurateli Sądowej Ministerstwa Sprawiedliwości – centrum doskonalenia zawodowego dla kuratorów.

6. Wzmocnienie finansowe Kuratorskich Ośrodków Pracy z Młodzieżą, bowiem obarczanie kuratorów obowiązkiem zabiegania o pieniądze w fundacjach, urzędach i instytucjach na działalność placówek wymienionych w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich jako jeden ze środków wychowawczych wydaje się być nieporozumieniem.

7. Zdecydowane wyodrębnienie funduszu na wyjazdy wakacyjne kuratorów z podopiecznymi, ponieważ wyjazdy te przynoszą nieocenione efekty wychowawcze, trudne do osiągnięcia w codziennej pracy z podopiecznym.

8. Nadanie kuratorom odpowiedniego do zakresu ich odpowiedzialności statusu finansowego poprzez zmianę siatki płac i wyodrębnienie ich uposażenia spośród pracowników administracji i obsługi.

9. Sfinansowanie starań resortu na rzecz przyznania kuratorom dodatku za pracę w trudnych warunkach, bądź znalezienie innej formy rekompensaty materialnej (np. wprowadzenie dla wszystkich kuratorów obligatoryjnego dodatku służbowego).

Przystąpiliśmy do eksperymentu reformy kurateli w głębokim przekonaniu, iż będzie ona służyć zmniejszaniu przestępczości nieletnich, poprawie funkcjonowania rodzin niewydolnych wychowawczo, zmniejszaniu zjawisk patologii społecznej.

Jednak wysiłek nasz nie przyniesie oczekiwanych efektów, jeżeli nie będą mu towarzyszyły zmiany legislacyjne i wsparcie finansowe na szeroko zakrojony system profilaktyki i probacji.

Komisja Wnioskowa w składzie:

Anna Korpanty – kurator specjalista rodzinny

Andrzej Martuszewicz – kurator specjalista rodzinny

Halina Tatarczuk – kurator specjalista dla osób dorosłych

Przebieg konferencji, głosy w dyskusji oraz złożone do protokołu materiały pokazują złożony i niezadawalający stan kurateli sądowej. Pomimo aktywności i presji środowiska kuratorskiego, podjętych prac i zapoczątkowanych zmian przez resort sprawiedliwości, naprawa istniejącego stanu rzeczy może nastąpić przede wszystkim poprzez:

1. Stworzenie warunków do wypracowania spójnego modelu kurateli sądowej w oparciu o dotychczasowe koncepcje zawarte w raportach zespołu i komisji powołanych w Ministerstwie Sprawiedliwości.

2. Podjęcie inicjatywy ustawodawczej – rozpoczęcie prac legislacyjnych nad ustawą o zawodzie kuratora.

3. Wprowadzenie reformy powinno nastąpić w sposób kompleksowy, uwzględniający również bardzo ważny element jakim jest przygotowanie kuratorów zawodowych do nowych zadań. Postuluje się zatem utworzenie Centrum Doskonalenia Zawodowego dla Kuratorów.

4. Wzmocnienie finansowe kuratorskich ośrodków pracy z młodzieżą, gdyż wykonywanie tego środka wychowawczego zawartego w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich staje się niemożliwe.

5. Sukcesywne, stałe zwiększanie liczby kuratorów zawodowych poprzez przekazywanie dodatkowych etatów, zgodnie z wcześniejszymi założeniami.

6. Uczynienie uposażeń kuratorów adekwatnymi do stopnia trudności i skomplikowania ich pracy oraz do zagrożeń i przykrości na jakie są narażeni przy jej wykonywaniu.